

CZESŁAW MIŁOSZ

Hang a vizek fölött

„Végül mégiscsak elbírtam veletek, ellenségeim! / Nevetek mostanra benőtte a mo-
ha. / Pedig milyen lelkesen csaholtátok körül / Az elfajzottat, az árulót!” – nyug-
tázta a kilencvenéves Miłosz nem kevés szarkazmussal.

Azonban nemcsak ellenségeit élte túl eddigre, hanem barátait is. A nála tizenhárom évvel fiatalabb Zbigniew Herbertet, a párizsi kiadóját, Jerzy Giedroycot, és ifjúkora barátait, Jerzy Andrzejewskit és Witold Gombrowic-
zot, akik élete egy-egy fontos szakaszában álltak mellette. Első felesége, Ja-
nina is meghalt 1986-ban, kilenc évig tartó betegeskedés után. A történelem
kétszer is hosszabb időre elszakította őket egymástól, de ezzel együtt egy
egész életet éltek le egymás mellett.

1992-ben, nyolcvanegy éves korában újra megnősült. Felesége Carol
Thigpen amerikai történész, egyetemi professzor. Neki kellett volna őt túl-
élnie, életműve sorsát felügyelnie.

Nem így történt. Carolt 2002 szeptemberében hat hét alatt elvitte egy be-
tegség. Miłosz még meg tudta látogatni a kórházban. Ez volt az utolsó ame-
rikai útja. Ekkor már Krakkóban lakott, 1993 óta a város díszpolgára volt, és
kapott ott egy lakást.

Két év múlva ő is követte Carolt: ezúttal Orfeusz Eurüdikét. De hangját,
akárcsak mitológiai elődjéét, még sokáig hallani fogjuk a vizek fölött.

Orpheusz és Eurüdiké

In memoriam Carol

A járdán állt a Hádész bejáratánál
Orfeusz, előregörnyedt a viharos szélben,
Amely kabátját tépte, ködöt gomolygatott,
A fák lombját végigsöpörte. Az autók
Fénye kihunytt minden ködgomolyban.

Megállt az üvegajtó előtt, tétovázott,
Lesz-e ereje kiállni ezt az utolsó próbát.

„Jó ember vagy” – mondta neki az asszony.
Nem nagyon hitte ezt. A lírai költők
Szíve, tudta jól, rendszerint hideg.

Ez szinte feltétel. A művészet tökélyét
Kárpótlásként kapják ezért a fogyatéért.

Csak szerelme tette lágyabbá, emberibbé.
Amikor vele volt, másként gondolt magára is.
Most, hogy halott, nem okozhat csalódást neki.

Benyitott. Ment a folyosók, liftek labirintusában.
A kékes fény nem fény volt, de földi sötétség.
Villanykutyák kerülgették nesztelenül.
Száz emelet, háromszáz, ment lefelé.
Fázott. Tudta, ahol van, az a Sehöl.
Dermedt évszázadok ezrei alatt,
Elhamvadt nemzedékek temetőjében.
Úgy tűnt, feneketlen és végtelen ez a birodalom.

Tolongó árnyak, arcok körülötte.
Néhányat felismert. Érezte vére lüktetését.
Hogy él és hogy bűnös, érezte erősen,
Félt találkozni azokkal, akiknek ártott.
De ők elveszítették emlékezetüket.
Tekintetük közönyösen pihent meg rajta.

Kilenchúrú lantja volt védekezésül.
Földi zenét hozott rajta a mélység ellen,
Amely minden hangot csönddel temet be.
A zene uralkodott rajta. Akarat nélkül
Adta át magát a diktált zenének, önfeledten.
Hangszer volt csak, épp úgy, mint a lantja.

Aztán a hely urainak palotájához érkezett.
Perszephoné, kiszáradt alma- és körtefák között,
A kopasz ágaktól és göcsörtös gallyaktól fekete kertben,
Gyászos ametiszt-trónján meghallgatta.

Fényes hajnalokról énekelt, folyókról a zöldben.
A rózsás pirkadat párálló vizeiről.
A színekről: cinóber, kármin,
égetett szíena, kékség,
Az úszás gyönyöréről a tenger márványsziklái körül.
A lakomáról egy teraszon a halászkikötő ricsaja fölött.
A bor, a só, az olajbogyó, a mustárfű, a mandula ízéről.

A fecske röptéről, a sólyom röptéről, a pelikáncsapat méltóságteljes
röptéről az öböl felett.

Egy orgonacsokor illatáról a nyári esőben.
Arról, hogy szavai a halál ellen szóltak,
És egyetlen rímével sem dicsőítette a semmit.

Nem tudom, szeretted-e őt, mondta az istennő,
De eljöttél idáig, hogy megmentsd.
Visszakapod. De van egy feltételem.
Nem szabad szólnod hozzá. Sem hátranézned
A visszaúton, hogy lásd, megy-e veled.

És Hermész odavezette Eurüdikét.
Az arca más volt, szürke egészen,
Szemhéja zárva, a pillák árnyéka alatta.
Mereven mozgott, kísérorje keze
Vezette. Annyira vágyott rá,
Hogy kimondja a nevét, álmából felébressze.
De fékezte magát, hiszen a feltételt elfogadta.

Elindultak. Előbb ő, aztán mögötte, de nem azonnal,
Hermész kopogó saruja, és a köntöstől mint halotti
Lepeltől béklyózott lábak apró topogása.
A fölfelé vezető meredek ösvény foszforeszkált
A sötétben, mely mint egy alagút fala, olyan volt.
Megállt, hallgatózott. De akkor ők is
Megtorpantak, elhalt a visszhang.
Ha elindult, fölhangzott ismét a kettős ütem,
Hol közelebbről, hol meg messzebből mintha.
Hite alatt vastagodott a kétely,
És körülfogta, mint egy hideg pólya.
Ki nem tudott sírni, siratta az ember
Reményét, hogy föltámad halottaiból,
Mert olyan volt most, mint minden halandó,
Lantja hallgatott, aludt, nem védte meg.
Tudta, hogy hinnie kell, és hinni nem tudott.
És sokáig tartott e tétova ébrenlét,
Fásultan számolt tulajdon lépteie.
Nappalodott. Feltűnt a sziklahasadék,
A kijárat a föld alól, mint egy ragyogó szem.
És úgy történt, ahogy sejtette. Míkor hátranézett,
Az ösvényen nem volt mögötte senki.

A nap. Az ég, és rajta a felhők.
Ekkor kiáltott föl benne a hang: Eurüdiké!
Hogy fogok élni nélküled, vigasztalóm!
De illatoztak a füvek, méhek dongtak alatt,
És arccal a felhevült földön elaludt.

A kilencvenéves költő dedikálja könyveit

Végül mégiscsak elbírtam veletek, ellenségeim!
Nevetek mostanra benőtte a moha.
Pedig milyen lelkesen csaholtátok körül
Az elfajzottat, az árulót! A tanulság szerint
A végén mindig győz az igazság.
Nos, nem feltétlenül. Kicsit gyengébb szív,
Kicsit kevesebb kitartás, és máris harangoztak
Szegény nyulacskának, vagy medvének akár.
A diadal nem ok arra, hogy büszke legyek,
Egyszerűen csak újabb csodás fejlemény,
Mint az, hogy hajdan megmenekültem
Auschwitztól, vagy éppen (volt rá eset)
A lágersortól valahol Vorkutában.
Nem látom ebben saját érdememet,
Az ostobákra és művészekre vigyáz a Gondviselés,
Mondta valaki. Mintegy kárpótlásul,
Amiért titokzatos, senki számára nem ismert
Erők játékszerei vagyunk, meg amiért
Nem vagyunk teljesen beszámíthatóak.

Hűen szolgáltam lengyel nyelvemet.
Sok nyelv közül az egyetlen nekem,
És hív, parancsol, hogy kifényesítsem,
Mert túl sok majomember használja, akiktől,
Nincs miért tagadnom, undorodom,
De sok annyira jó, annyira tiszta lény is,
Hogy imájuktól meg kell változnia a világnak.
A lengyel szó amellet kötelesség,
És van, akinek szenvedély. Oda nem adnám
A legbölcsebb országok remekműveieért.

Igazatok volt, ellenségeim, a gazembert
Úrhatnám hajlamokkal gyanúsítva:
Mindenkit csak kritizált fintorogva,
S nem velünk élve ért egyenest a célba,
Mert gőgjében külön tört dicsőségre.

Igen, valóban, elkészült a mű.
Annyit jelent ez, hogy jól tudom,
Milyen veszélyes ez a lélekre nézve.
Elég csak föllapozni néhány életrajzot.
Kortársaimét: Jerzy Andrzejewski,
Vagy földim a Niewiaza folyó mellől,
Gombrowicz úr, egyik sem fényes példa.
Ha most eszembe jut személyük,
Kényszerképzeteik, silány kibúvóik,
Szörny-egójuk, szerencsétlen mivoltuk,
Szánakozom rajtuk és félek is,
Hogy talán én is ugyanilyen vagyok,
Tölgyet színleltem, és korhadék voltam.
Nyomorúság. De hát ez megbocsátható.
Mert nagyobbak akartak lenni önmaguknál,
Prófétaságra vágytak, mindhiába.

Most, megöregedvén, az élők szemének
Már láthatatlan tanúk előtt állok,
Velük társalgok, néven nevezem őket,
Miközben ülök és könyveket dedikálok.

CSORDÁS GÁBOR fordításai